

လၢမုာ်ဆုၣ်မုာ်ဂီၤအဲကလံးကျိၣ်

ကျဲအဂ့ၤကတၢၢ်လၢအဟံၣ်ဖျါထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢတၢ်ယုထီၣ်အီၤဘၣ်ယးဖိသၣ်လၢအိၣ်လၢန့ၣ်ဖိထၢဖိလၢအဖျိၣ်အယၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အပူၤ ကအိၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အီၤလၢအဂ့ၤတဖၣ်လၢလၢပုၤပုၤ၊ ဖဲမုာ်န့ၣ်အီၤစၢၣ်လၢအပူၤ

ပအဲၣ်ဒီးသ့ၣ်ညါဘၣ်ယး-

- ၁. ဖိသၣ်ဒီးသးစၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တူၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အီၤတလၢတပုၤဘၣ်ဒီးတၢ်ကိတၢ်ခဲအံၤမုာ်အဒိၣ်ထဲလဲၣ်.
- ၂. တၢ်မနုၤလၢအဒူးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ကိတၢ်ခဲလၢဖိသၣ်ဒီးသးစၢ်တဖၣ်အဖိခိၣ်လၢတန့ၢ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်အဂ့ၤအဝါတဖၣ်ဘၣ်လဲၣ်.
- ၃. တၢ်အိၣ်တၢ်အီၤလၢဘၣ်မၤဘျုးလီၤအီၤခိဖျိတၢ်သးကညီၤကရၢတဖၣ်အံၤလဲၤတုၤဆူဖိသၣ်ဒီးသးစၢ်တဖၣ်အအိၣ်ကစီၤဒါ,ပၣ်ယုၣ်ဒီးကိၣ်ဒီး ဖိသၣ်လၢတၢ်ကွၢ်ထွဲပကြိၣ်အီၤလၢကွၢ်,ဒီးတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤကဲထီၣ်တၢ်မၤစၢၣ်ထဲလဲၣ်.
- ၄. ဖိသၣ်ဒီးသးစၢ်တဖၣ်/မိၢ်ပၢ်ဒီးပုၤလၢကွၢ်ထွဲအီၤတဖၣ်မုာ်အလဲထီၣ်တၢ်မၤလိဘၣ်ယးတၢ်ကဘၣ်ယုပူၤအိၣ်ဒီးဖိအိၣ်တုၤအိၣ်ဒ်လဲၣ်.ဒီးတၢ်မၤလိအံၤကဲဘျုးထဲလဲၣ်.
- ၅. တၢ်မုာ်ပျဲဖိသၣ်တဖၣ်လၢကဘၣ်လဲၤဆုၣ်နီၤအိၣ်ခိးအိၣ်မုာ်ဆါခိတၢ်အိၣ်လၢကွၢ်န့ၣ်ဘၣ်ကမုာ်တၢ်အစၢၤလၢအဂ့ၤဒေၣ်တၢ်တက့ၢ်ဒါ.
- ၆. န်သိးဖိသၣ်တဖၣ်သုတသၣ်ဝံၤသးတဂ့ၤအဂီၢ်ကျဲအဂ့ၤလၢအဂ့ၢ်အဂၤအိၣ်တဘိဘိဒီးဒါ.
- ၇. ဖိသၣ်အခွဲးအယၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်ကဘၣ်ဒီးန့ၢ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အီၤလၢအန့ၢ်ဂံၢ်န့ၢ်ဘါန့ၢ် မုာ်မုာ်န့ၢ်အိးစၢၣ်လၢပၣ်သ့ၣ်ဟံၣ်သးလၢအဂ့ၢ်ဒ်လဲၣ်.

ပအဲၣ်ဒီးန့ၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်တၢ်လဲၤခိဖျိဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢပုၤဖိသၣ်လၢအဟဲခိဖျိပုၤဘၣ်ကိဘၣ်ခဲအတၢ်အိၣ်သး ဒီးပုၤလၢအဟဲတုၤအသိတဖၣ်ဒီးပုၤထူလံၤဖိဒ်အမ့ၢ်*Aboriginal* ဒီး *Torres Strait Islander* သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်သပုၢ်ကတၢၢ်လီၤ.

လၢတၢ်ကန့ၢ်ဘၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤတခါအံၤဆူညါအါထီၣ်အဂီၢ်

တၢ်သၣ်ဝံၤလီၤဒီးအတၢ်လိၣ်ဘၣ်တဖၣ်န့ၣ်မုာ်တၢ်လၢတၢ်ကဘၣ်ရဲၣ်ကျဲၤအီၤဆူညါယံၣ်ဝဲ-ဘၣ်ဆၣ်ဖိသၣ်လၢအလီၤဒီးတဖၣ်န့ၣ် လိၣ်ဘၣ်တၢ်တိစၢၤမၤစၢၣ်အံၤလီၤ.

ကမံးတံးအံၤသ့ၣ်ညါန့ၢ်ပၢ်ဝဲလၢတၢ်ယုန့ၢ်တၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကအိၣ်အီၤအဂီၢ်လၢလၢပုၤပုၤတဘၣ်အယိန့ၣ်မုာ်စ့ၢ်ကိးတၢ်ဖျိၣ်တၢ်ယၢ်အကျါတခါလီၤ. ကျဲအဂ့ၢ်အဂၤအိၣ်ဝဲအါဘိလၢတၢ်ကမၤစၢၣ်ပုၤလၢအစုတအိၣ်လၢလၢလီၢ်လီၢ်လၢကပူၤတၢ်အိၣ်လၢန့ၢ်ဂံၢ်န့ၢ်ဘါတဖၣ်-အဒိ, တၢ်မၤစၢၣ်ပုၤဂၤဒ်သိးဒီးအဝဲသ့ၣ်ကန့ၢ်ဘၣ်တၢ်ဖဲတၢ်မၤလၢအိၣ်ဒီးအဘူးအလဲလၢအဂ့ၤဒီးလီၢ်အိၣ်လီၢ်ဆိးလၢကအိၣ်ဝဲအဂီၢ်. ဘၣ်ဆၣ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤဒီးသန့ၤထီၣ်အသးလၢထံကီၢ်ပဒိၣ်အတၢ်ဟံးမုၢ်ဒါအဖိခိၣ် ဒီးကလၢဝဲဆၢကတီၢ်ဖးယံးဖးထၢဒ်သိးတၢ်ဘျီအီၤကန့ၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပကမံးတံးအံၤမၤတၢ်ဘၣ်ယးလၢကီၢ်ရူၣ်အပတီၢ်ဒီးပတၢ်သးစဲမုာ်တၢ်ယုထံၣ်န့ၣ်တၢ်အစၢၤလၢဖိသၣ်လၢတအိၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်န့ၢ်ဂံၢ်န့ၢ်ဘါတဖၣ်အဂီၢ်ဒီးလၢတၢ်ကိတၢ်ခဲတဖၣ်အံၤအဂီၢ်တၢ်လၢပကဘၣ်မၤဝံၤအံၤခဲအံၤန့ၢ်မုာ်တၢ်မနုၤလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

ခိဖျိလၢတၢ်အိၣ်ဘၣ်အီၤဘၣ်တဂ့ၤဘၣ်အယိမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဖိသၣ်သ့ၣ်လဲၣ်.

တၢ်အိၣ်တၢ်အီၤတဂ့ၤဘၣ်အယိမၤဘၣ်ဒိဝဲဖိသၣ်အတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့ၤလၢနီၢ်ခိဒီးသးသ့ၣ်, ဒီးဒ်န့ၣ်အသိးအတၢ်ဖဲလိမၤဒီးလၢကွၢ်ဇိၤကီၢ်ဇိၤလဲၤထီၣ်လဲၤထီထဲလဲၣ်ဒီးအတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဆိၤလီၤသးလၢပုၤတဝါပူၤစ့ၢ်ကိးဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖိသၣ်တဖၣ်တဘျီတခါဒ်သိးကအိၣ်ဘၣ်အီၤဘၣ်အဂီၢ်ဘၣ်ဟ့ၣ်အိၣ်ဘျီအိၣ်,ဒီးတၢ်အံၤကဲထီၣ်တၢ်ကိတၢ်ခဲလၢကဆုၢ်အဝဲသ့ၣ်ဆူၣ်တၢ်ထီၣ်ဒါသဲစးန့ၣ်လီၤ. ပုၤဖိသၣ်တဖၣ်လီၤဒ်အယိဒီးတူၢ်ဘၣ်တၢ်န့ၣ်တဘျီတခါဒ်မၤအသးဒ်သိးပုၤသးပုၤအတၢ်တူၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ပသးစဲလၢပကယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်ယးတၢ်ဂ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤန့ၣ်လီၤ. ပအဲၣ်ဒီးသ့ၣ်ညါဖိသၣ်လၢဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအံၤအိၣ်ဆိးအါလဲၣ်ဒီးဖိလၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတဖၣ်မုာ်မတၢ်တဖၣ်လဲၣ်.

တၢ်လၢပအံၣ်ဒီးစံးဘၣ်ယးတၢ်တဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်လၢအဂၢၤလၢလၢပုၤပုၤဘၣ်န့ၣ်မ့ၢ်အိၣ်ပညိၣ်လဲၣ်.

တဘျီတခါဒီးသိးပသုတသုၣ်ဝံသးတဂၤအဂီၢ်ပုၤတနီၤနီၤကဘၣ်ယုတၢ်အိၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်တသ့ၣ်ညါဝဲလီၤတၢ်ဘၣ်, မ့တမ့ၢ်တခါတန့ၢ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်လၢလၢပုၤပုၤဒ်သိးကအိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့အဂီၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲအံၣ်ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်လၢလၢလိၣ်လိၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၣ်ကမၤဘၣ်ဖုးအသးတဘျီတခါမ့တမ့ၢ်မၤသးအါဒ်တၢ်တက့ၢ်, မ့တမ့ၢ်တခါအံၣ်အိၣ်ထီၣ်တ့ၢ်ထဲတဘျီဒီးန့ၣ်လီၤ. တၢ်လဲၤခိဖျိသ့ၣ်တဖၣ်အံၣ်ပသးဝဲအိၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်လၢဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်လီၤအိၣ်ခိဖျိတၢ်သးကညီၤကရၢတဖၣ်န့ၣ်မိၣ်စံးသးအိၣ်ညိၣ်လဲၣ်

တၢ်အံၣ်ပုၤယုၣ်ဝဲဒီးတၢ်အိၣ်အဘိၣ်တဖၣ်, တၢ်အိၣ်လၢပုၤဟးဆုၤလၢသိလ့ၣ်ပုၤ, ကသုထံလၢဖၣ်ကပူၤ, တၢ်အိၣ်လၢတၢ်ဟးဟ့ၣ်နီၤလီၤအိၣ်, ဂီၤတၢ်အိၣ်လၢဘၣ်တၢ်ဟးဟ့ၣ်လီၤအိၣ်ဆူၣ်က့ၢ်, ပုၤတဝၢတၢ်သးအိၣ်မၤစၢၤတၢ်အိၣ်အလီၢ်, ကျးရိဖျိတၢ်အိၣ်ခးကခွဲတဖၣ်, ဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ထုးစ့ၤလီၤအပူၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်အံၣ်ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ဘျီတၢ်အိၣ်တၢ်ဂံၢ်ကိ(ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါစ့ၢ်ကိးအိၣ်ဒ်တၢ်မၤစၢၤလၢတၢ်အိၣ်အဂီၢ်မ့တမ့ၢ်တၢ်အိၣ်အတၢ်တိစၢၤမၤစၢၤ). တၢ်အံၣ်ညိၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်လီၤအိၣ်ခိဖျိတၢ်သ့ၣ်ညါသးကညီၤတၢ်အတၢ်ကရၢကရိတဖၣ်, တဘျီတခါပုၤယုၣ်စ့ၢ်ကိးဒီးပဒိၣ်အတၢ်တိစၢၤမၤစၢၤန့ၣ်လီၤ. ကျးရိဖျိဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်ကျးတဖၣ်အတၢ်အိၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်လီၤမၤဘျီအိၣ်ဒ်သိးအသုတကထီၣ်တၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကဘၣ်တၢ်ကွံၣ်ကလိတဂၤအဂီၢ်ဒီးဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်အိၣ်ခိဖျိပုၤလၢအလူၤဟံၣ်ဖျိက့ၢ်တၢ်အိၣ်တဖၣ်အစုပူၤ, ဒီးပုၤလူၤဟံၣ်ဖျိက့ၢ်တၢ်အိၣ်တဖၣ်အံၣ်ဟးနီၤလီၤကဒါက့ၢ်ဝဲဆူပုၤလၢအလိၣ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤလိလၢဘၣ်ယးပကဘၣ်ယုပုၤဒီးဖိအိၣ်တ့ၢ်အိၣ်တၢ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မၤလိမန့ၤတဖၣ်လဲၣ်.

တၢ်မၤလိသ့ၣ်တဖၣ်အံၣ်တၢ်ဟံၣ်ဝဲလၢကဟ့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါန့ၣ်ပၢၢ်ဘၣ်ယးတၢ်အိၣ်လၢဂၤလၢတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့ဂီၢ်, ဖိအိၣ်တ့ၢ်အိၣ်ဒီးသ့ရဲၣ်သဲကတီၤကျိၣ်စ့ၤလၢကကီၣ်ဒီးတၢ်ယုပုၤတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်အဂီၢ်. တၢ်မၤလိအံၣ်ဘၣ်တၢ်ကတၢ်ကတီၤအိၣ်လၢမိၢ်ပၢၢ်ဒီးပုၤလၢအံၣ်ထွဲကွံၣ်ထွဲဖိသ့ၣ်ဆံးတဖၣ်, ဖိသ့ၣ်လၢထီၣ်က့ၢ်တဖၣ်, ဒီးပုၤလၢအဟဲတုဆူအိၣ်စ့ၤလၢသိသိတဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၣ်ညိၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤဘၣ်ယးတၢ်သ့န့ၣ်ပၢၢ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်အဂ့ၢ်, ဒီးညိၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်သိၣ်လိကလိအိၣ်လၢကရၢသဘျီအကရၢဖိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဟံၣ်သ့ၣ်ဟံၣ်သးဘၣ်ယးဖိသ့ၣ်ခွဲးယၢ်လၢပစံးန့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မန့ၤလဲၣ်.

ဘီမ့ၢ်စၢၤဖျိကရၢဖိသ့ၣ်ခွဲးယၢ်လၢအိၣ်စ့ၤလၢထီၣ်ကိၢ်ဆဲးလီၤတ့ၢ်အစုမ့ၢ်ကျၢၢ်လၢအပူၤန့ၣ်စံးဝဲ-ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢကဘၣ်ဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်လၢအိၣ်ဒီးအထုးအစီလၢအထီၣ်ဘးဒီးတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအပတီၢ်ဒ်သိးအဝဲသ့ၣ်ကဒိၣ်ထီၣ်ပုၤဒီးတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့န့ၣ်လီၤ. အိၣ်စ့ၤလၢထီၣ်ကိၢ်အံၣ်ဟ့ၣ်လီၤစ့ၢ်ကိးအသးလၢဘီမ့ၢ်စၢၤဖျိကရၢတူၢ်ယံးခိၣ်ကျၢၢ်အတၢ်ဒိၣ်ထီၣ်ထီၣ်ဖိတၢ်အတၢ်တိကျဲၤတဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်တိကျဲၤဖိတၢ်အကျါတခါန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ကကျဲးစးမၤလီၤမၢ်ကွံၣ်တၢ်သ့ၣ်ဝံၤလီၤဒိတချူးလၢအနံၣ် ၂၀၃၀ဘၣ်ဒီးဘၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်တၢ်တိဟံၣ်ဘၣ်ယးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ဒီးဖိတၢ်တဖၣ်အံၣ်ကလၢထီၣ်ပုၤထီၣ်အဂီၢ်အဝဲအံၣ်မ့ၢ်န့ၣ်အိၣ်စ့ၤလၢထီၣ်ကိၢ်မၤတၢ်မန့ၤတမံၤလဲၣ်. အဒိ-မ့ၢ်ကီၢ်ရၢၣ်ပဒိၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤယုသ့ၣ်ညါဘၣ်ယးဖိသ့ၣ်လၢအိၣ်မူဒီးတအိၣ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်ဒီးအဝဲသ့ၣ်အိၣ်ဖဲလဲၣ်. လၢပကမၤတၢ်အံၣ်အဂီၢ်ကျဲၤအိၣ်ဝဲတဘိလၢပကဘၣ်ယုသ့ၣ်ညါပုၤလၢဘၣ်ယိၣ်တၢ်ဘၣ်ယးတၢ်အိၣ်အဂ့ၢ်, တၢ်အံၣ်ကပုၤယုၣ်ဝဲတၢ်လီၤလၢပုၤအတူၢ်ဘၣ်တၢ်အါကတၢ်ခိဖျိတၢ်အိၣ်တလၢတဖၣ်အိၣ်တၢ်အလီၢ် ဒ်သိးတၢ်ဟ့ၣ်တၢ်တိစၢၤမၤစၢၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ကသ့ၣ်ညါဘၣ်ဖိသ့ၣ်ဖဲလဲၣ်တဂၤလိၣ်တၢ်မၤစၢၤလဲၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ် အလီၢ်အိၣ်ဝဲလၢတၢ်ကဘၣ်သ့ရဲၣ်သဲကတီၤမၤနီၣ်မၤယါအတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးပၢၤအဂ့ၢ်အကျိၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၣ်မ့ၢ်ကျဲၤအဂ့ၢ်တဘီလၢတၢ်ကယုသ့ၣ်ညါဖိသ့ၣ်ဒီးသးစၢ်တဖၣ်အတၢ်ဖျိတၢ်ယၢ်အဂ့ၢ်အကျိၤလီၤန့ၣ်မ့ၢ်ဖိသ့ၣ်အပဒိၣ်လၢညါတဖုစံးဝဲန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၣ်ကပုၤယုၣ်ကီၢ်ရၢၣ်ဒိတဘျီအတၢ်န့ၣ်လီၤမၤသကိးတၢ်ဒီးကပုၤယုၣ်စ့ၢ်ကိးဒီးဖိတၢ်တဖၣ်ဒ်အမ့ၢ် “ တၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢကဘၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်လၢအန့ၢ်ဂီၢ်န့ၢ်ဘါ ” န့ၣ်လီၤ.